

ПРОЯВИ ЛЕКСИЧНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ У ПОЛЬСЬКОМУ МОВЛЕННІ МЕШКАНЦІВ КАМ'ЯНСЬКОГО

Анотація. Статтю присвячено висвітленню явищ інтерференції польської мови з мовами оточення (української та російської) на лексичному рівні.

Представлено низку відмінностей та наведено приклади вживання ненормативних конструкцій у польському мовленні мешканців Кам'янського, а також проаналізовано причини їх виникнення.

Ключові слова: польське мовлення, загальнопольська норма, інтерференція, трансфер, калька, лексична норма.

Постановка проблеми. Взаємні впливи української і польської мов відомі з давніх-давен. Це явище виникало й надалі розвивається у зв'язку із сусідством двох держав (громадянами яких є користувачі цих мов), зі спільною історією, а також приналежністю до однієї праслов'янської мови-основи.

Найбільш віддалену історією мовознавчих досліджень має польська мова поза межами її етнічної території на так званих „*кресах*”. Це насамперед праці, які описують мову південно-західної України: розвідки В. Гаргали щодо польської мови мешканців Львівщини, К. Дейни та С. Грабця про польську мову на Тернопільщині, праці М. Лесіва, дослідження З. Курцової польської мови Львова. Польській мові Житомирщини та Поділля присвятив свої праці В. Варенич. Багатоаспектному аналізу особливостей лексики польських говірок Хмельницької та Житомирської областей з використанням синхронічного, діахронічного, ареального та генетикотипологічного підходів присвячено дослідження Л. Непоп [2].

На особливу увагу заслуговують наукові розвідки, які зібрано в серіях збірників „*Studia nad polszczyzną kresową*” (з 1982 р.) та „*Język polski dawnych Kresów Wschodnich*” (з 1996 р.), де з'являються також результати досліджень польської мови у центральній та південно-східній Україні (О. Лазаренко, Ю. Яворська, С. Рудницький, О. Остапчук).

В останнє десятиліття з'явилися праці, присвячені полякам і польській мові на південно-східній Україні. Це, зокрема, монографії Г. Красовської „*Mniejszość polska na południowo-wschodniej Ukrainie*” (2012) [4] та А. Бонусяк і О. Сухомлинова „*Польська спільнота Бердянська*” (2008) [1].*

Проблеми впливу української мови на польську, якою користуються незначні групи мешканців України передусім польського походження, висвітлюють також опрацювання польських мовознавців. Так, термінологічні уточнення щодо питань польсько-української міжмовної інтерференції знаходимо в працях: Я. Рігера „*Interferencje*

ukraińskie w gwarach polskich na Podolu” [8], К. Хандке „*Interferencja wewnątrzjęzykowa a świadomość użytkowników*” [3], Г. Поповської-Таборської „*Nielatwy problem interferencji językowych w dociekaniach etymologicznych*” [7]), Л. Непоп „*Interferencja leksykalna i jej odmiany...*” [6], М. Зелінської „*Лексичні особливості польського мовлення учнів суботньо-недільних шкіл Львівщини*” [2] та ін.

Однак до цього часу польська мова на лексичному рівні у Кам'янському, польська громада якого має досить давню історію, ще не була предметом вивчення, що визначає **актуальність** нашого дослідження.

Отже, **новизна** нашого дослідження полягає в аналізі не досліджуваних досі лексичних особливостей польського мовлення осіб польського походження, які проживають у місті Кам'янському.

Оскільки дослідження лексичного складу польського мовлення її носіїв поза межами етнічної Польщі є одним із важливих завдань сучасного мовознавства, ставимо собі за **мету** проаналізувати особливості лексики, яку вживають у своєму польському мовленні поляки Кам'янського і яка становить відхилення від загальнопольської норми. **Матеріал** дослідження зібрано шляхом опитування носіїв польської мови зі здійсненням аудіовідеозапису мовлення інформантів трьох вікових категорій: молодшого покоління (школярі та студенти віком до 25 років), середнього (25 – 55 років) та старшого покоління (56 – 80 років).

Предметом опису є лексичні одиниці, що становлять відхилення від норми загальнопольської мови.

Описуючи прояви лексичної інтерференції у польському мовленні мешканців Кам'янського, за основу класифікації лексичного матеріалу беремо класифікаційну схему, запропоновану для вивчення лексичного складу південного варіанта польського периферійного діалекту на території Хмельницької та Житомирської областей [5]. Запозичені лексичні елементи поділяємо на неадаптовані та адаптовані запозичення. Усі аналізовані слова подаємо в тій граматичній формі, в якій вони були зафіксовані в мовленні інформантів. Це дозволяє

зробити висновки про те, чи адаптуються запозичені елементи і в який спосіб.

У польському мовленні мешканців Кам'янського, незалежно від того, якою мовою вони спілкуються у побуті, спостерігаємо вживання неадаптованих запозичень з української мови. Насамперед, це загальноновживані слова, серед яких значне місце займають особові займенники **meni** (норм. пол. *mi*): **meni** *zostalo uczyć' ješče jeden rok* (укр. мені); **jomu** (норм. пол. *jemu*): **jomu** *bardzo podoba* (укр. йому); **moho** (замість *tego*): **Potem to'a prababča spotkala moho praÁadka Stańislava v tys'onc Aevenset dnuÁestym s'udnym roku (укр. могло); **mojogo** (замість *tego*): **Ta roÁina byla šenšl'iva dopuk'í ni pšyšla druga vojna sv'átova i mojogo praÁadka v tys'onc Aevenset tšyÁestym usmym roku ne zabral'í v Magadana. Potem oni vručil'í do Dńeprozeržyńska i Aen'k i L'eońidu Brežnevju znal'azly mojogo praÁadka i on vruc'íu v tys'onc Aevenset čterÁestym usmym do Dńeprozeržyńska** (діал. укр. *моєго*).**

Таке вживання можна пояснити, з одного боку, подібністю польських та українських займенникових форм, а з іншого – тим, що мовці, які такі форми вживають, переважно не вивчали польську мову в школі і нормативних форм не знають.

Також до неадаптованих запозичень з української мови відносимо іменники: **pot'ěškann'ám** (замість *mieszkanie*): **RoÁina byla zadovol'ona svojim pot'ěškann'ám i žyčet** (укр. *помешкання*); **dijal'nost'í** (замість *działalności*): **V dokumentač jest zapisano, co toho praÁadka bylo represovano za udžač v kontrrevolucijnij dijal'nost'í** (укр. *діяльність*); прикметники: **inčeresne** (замість *interesujące*): **ja tam tak'e zdjeńča mojej roÁiny, co jest bardzo inčeresne** (рос. *інтересно*) [пор. 5, с. 105]; **najm'en ša** (замість *najmniejsza*): **Potem najm'en ša byla moja mama El'za Kv'átkovska** (укр. *найменша*); **dvuxpoverxove** (замість *dwopiętrowym*): **U nič byčto t'ěškañe u dvuxpoverxove dom'e** (укр. – *двоповерховому*, укр. розм. *контрамінована форма* – у *двохповерховому*); дієслова: **znaxodylas'á** (замість *znajdowała się*): **Moja žena pracuje v pol'icji, al'e teraz znaxodylas'á na urlop'e z malym džeck'em** (укр. *знаходилася*); **zapodijala** (замість *wyrządziła*): **Po Drug'ej Šv'entovej vojñe moji krevn'í v Pol'sce roježaču do Francji, Švecarij, žeby RaÁecka vlaža ñe zapodijala mojim krevnym zle.** (укр. *заподіяла*); **dala** (замість *dala*): **Te zdjeńča babča dala mojej mam'e;** **zajmuvavs'á** (замість *zajmował się*): **Pošukam'í dokumentuv zajmuvavs'á muj syn V'ital'ij** (укр. *займався*).

На рівні консонантної системи були зафіксовані такі різновиди фонетичної адаптації польських форм до засвоєних мовцями норм української мови:

а) Заміна задньозвуків **g** глотковим **h**: **dopomahala** (замість *potagala*): **jej dopomahala s'ostra Marja** (укр. *допомогала*); **metalurhična** (замість *metalurgiczna*): **Áadek, Kšyv'ick'í Vojčex,**

pšyježaču na Ukraine, k'edy tutaj budovala s'e fabryka metalurhična (укр. *металургійна*); **hotuje** (замість *gotuje*): **jul'a bardzo dobže hotuje** (укр. *готує*).

б) Заміна українськими м'якими передньозвуків та середньозвуків приголосними їх палатальних польських відповідників:

- укр., рос., **r** > пол. **rz**: **pryjixala** (замість *przyjechała*): **Skond pryjixala roÁina Mal'novsk'ix mñe ñe v'adomo** (укр. *приїхала*).

До неадаптованих запозичень з російської мови відносимо іменники: **sl'ěza** (замість *łza*): **Byla p'ésna: Ljets'á s l'ohkoj p'ěčorki ohon', na pal'ěnač smola da sl'ěza** (рос. *слез*); **znanije** (замість *wiedza*): **Bo to jest tak'e znanije tego, že my jest Pol'akam'í** (рос. *знаніє*); **kružki** (замість *kółko*): **ja na kružki chođila** (рос. *кружки*); прикметники: **bol'šoje** (замість *wielke*): **Dl'a nas majon bol'šoje značen'e** (рос. *більше*); **pol'skaja** (замість *Polka*): **Moja mama jest pol'skaja** (рос. *польська*); числівники: **p'ěrvyj** (замість *pierwszy*): **ja včylams'á v p'ěrvyj klas. Skončylam v B'alor'usiji, Tus'ica** (рос. *первий*); прийменники: **čerez** (замість *przez*): **Čerez ñego Robert zvruc'íl z pros'boč do L'eońida Brežneva, i juž z jego potomocoč zmoğl'í znal'ežč mojogo Áadka** (рос. *через*); сполучники: **tojest'** (замість *to znaczy*): **Tojest' monža Mar'ci bylo vyslano na budovništvo** (рос. *то єсть*); дієслова: **skryvač** (замість *ukrywać*): **RoÁina zac'enla skryvač svoje pol'ske roxođeñe, žeby ñikt ñe potrařiv do NKVD** (рос. *сховувать*).

Серед слів, які зазнали інтерференції, зустрічаємо також запозичення із західноєвропейських мов, які в українській та польській мовах мають різні граматичні значення, зокрема, належать до різних родів. Прикладами можуть служити іменники: **terytorija** (замість *terytorium*): **To juž to stala terytorija ñe Žeču Pospol'itej** (укр. *територія*, рос. *территория*); **programma** (замість *program*): **jak ja uznačem, že byla v Pol'sce taka programma, že otšymañe Karty Pol'aka, to v te dokumenty byčto зроб'one** (рос. *програма*, укр. *програма*). Це граматична адаптація до норм української мови. **Program** – запозичення із *програма*, західноєвропейських мов; нім. *Programm*, фр. *programme*, англ. *program* [ЕСУМ 4, с.592]; **rajon** (замість *osiedle*): **Tut jest v Dńeprozeržyńsk'e tak'í rajon čer'omušk'í** (рос. *район*, укр. *район*); **ohoñ** (замість *ogień*): **ja ñe v'em, co tam ohoñ byl, i truba vverx tuda** (рос. *огонь*, укр. діал. форма *огонь*).

Запропоновані приклади неадаптованих запозичень з української та російської мови вказують на мовну інтерференцію, яка в процесі оволодіння польською мовою створює ряд труднощів у польському мовленні поляків Кам'янського. У аналізованих лексемах у мовленні деяких респондентів русизми вживаються в суржиковій мові, яка є результатом взаємних впливів української та російської мови і яку вживають у побутовому спілкуванні респонденти середнього та старшого покоління.

Наступним прикладом неадаптованих запозичень є східнослов'янські запозичення. До них зараховуємо ті слова, для яких не можна однозначно визначити, під впливом якої мови – української чи з російської – вони з'явилися у польському мовленні кам'янчан. Наприклад: *istorija* (замість *historia*): *Nu to taka istorija naŝej rodŝiny*. Пол. *historia*, укр. *історія*, рос. *история*. Згідно з правилами польської літературної вимови, сполучення *-ria* вимовляється як *-rja*. В аналізованому ж мовленні у цьому слові, як і в українській та російській мовах виступає голосний повного творення *i*, внаслідок чого виникає ще один склад, а наголос переноситься на третій від кінця склад, як у східнослов'янських відповідниках [пор. 5, с.113]; *znano* (замість *wiadomo*): *To byl mu^a praÁadek Stańslav Kvátkovskŝ, ktury uroÁil ŝesnastego styĉna tyŝonc Áevĕnsot p'ĕrŝogo roku, i dv'ĕ jogo s'óstry, u kturyĉ ĩic ěe znano*.

До слів, що допускають множинну інтерпретацію, відносимо також: *zaareŝtovaly* (замість *zaaresztowały*): *Al'ĕ v tyŝĉonc Áevensot tŝyÁeŝĉa usmy^m roku po donoŝe mo^oego dŝadka zaareŝtovaly*. *Aris towaĉ* – взяти кого-небудь під варту, позбавити волі, пол. *aresztowaĉ*, укр. *арештувати*, рос. *арестовать*. Зауваження щодо звукового складу іменника *arest* та визначення його належності до певної лексичної групи стосується також говіркового дієслова *arestowaĉ*. У словнику польської мови XVI ст. фіксується дієслово *arestowaĉ* [SP XVI 1, с. 212], котре збереглося в говірці Бутрина, зазнавши фонетичних змін: голосний *i* в другому складі з'явився внаслідок звуження ненаголошеного *e* у постпозиції щодо приголосного *r'*; поява котрого може розглядатися як наслідок контактного впливу *арестовать* [пор. 5, с.145].

Серед лексичного матеріалу, що відійшов від норм польської мови, виділяємо семантичні запо-

зичення. Наприклад: лексична одиниця *zaraz*, яка у польській мові означає "поряд, близько", у інформантки середнього покоління вживається *zaraz* замість *teraz* "тепер": *A syn studŝuje zaraz. ja bardzo rada za ĩego*. У словнику української мови *зараз* означає „в той самий момент; негайно; тепер” [СУМ 3, с. 287].

У польському мовленні поляків Кам'янського виділяємо також семантичні кальки. Наприклад: *spilkowaĉ ŝeg* (замість *rozmawiaĉ*): *Bardzo ĉcen ĉytaĉ po polŝku i rozum'ĕĉ, ŝeby moŝna bylo spilkowaĉ ŝeg v Polŝce z l'ũÁm ĩ; ĩed'ĕli* (замість *tygodnia*): *A ty curka? – Da, curka. Nu id'em. Pŝyŝl'ĭ dodomu. Mama dv'ĕ ĩed'ĕli jako pov'ĭnna byla roÁiĉ* (рос. *неделю*). В обох випадках маємо приклади українсько-польських міжмовних омонімів, які інформанти вживають із значенням, притаманним українській мові.

Семантичні кальки у польському мовленні мешканців Кам'янського з'являються при контактуванні польської мови з українською та російською мовами, при цьому семантичне калькування відбувається за умови подібності звучання вихідних лексем.

В результаті здійсненого аналізу серед запозичених лексичних елементів спостерігаємо, що основним різновидом лексичної інтерференції у польському мовленні мешканців Кам'янського є неадаптовані запозичення з української та російської мови. Лексичні запозичення показали, що інтерференційні процеси у мовленні поляків є складними, різноманітними та різноплановими.

Крім великої кількості неадаптованих запозичень з української та російської мови, зустрічаємо також у досліджуваному мовленні словотвірне калькування та семантичні запозичення, які відбуваються у польському мовленні мешканців Кам'янського значно рідше.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бонусяк А. Польська спільнота Бердянська. Виклики сучасності. / А. Бонусяк, О. Сухомлинов. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2008. – 253 с.
2. Зелінська М. Лексичні особливості польського мовлення учнів суботньо-недільних шкіл Львівщини / М. Зелінська // Проблеми слов'янознавства. – 2011. – Вип. 60 – С. 225-234.
3. Handke K. Interferencja wewnátrzjęzykowa a ŝwiadomoŝ uŝytkowników / K. Handke // Interferencje w językach i dialektach ŝlówiańskich. – Łódŝ, 1997. – S.7-12.
4. Krasowska H. Mniejszoŝ polska na południowo-wŝchodniej Ukrainie / H. Krasowska. – Warszawa, 2012. – 435 с.
5. Непоп Л. Лексичні особливості польських говірок на території Хмельницької та Житомирської областей / Л. Непоп. – Київ, 2004. – 210 с.
6. Npop L. Interferencja leksykalna i jej odmiany / L. Npop // Język mniejszoŝci w otoczeniu obcym. – Warszawa, 2002, – S. 101-127.
7. Popowska-Taborska H. Nielatwy problem interferencji językowych w dociekaniach etymologicznych / H. Popowska-Taborska // Interferencje w językach i dialektach ŝlówiańskich. – Łódŝ, 1997. – S.20-24.
8. Rieger J. Interferencje ukraińskie w gwarach polskich na Podolu / J. Riger // Interferencje w językach i dialektach ŝlówiańskich. – Łódŝ, 1997. – S. 134-140.

СКОРОЧЕННЯ НАЗВ ДЖЕРЕЛ

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: В семи томах / Редкол.: О.С. Мельничук (відп. ред.), І.К. Білодід, В.Т. Коломієць, О.Б. Ткаченко. – Київ: Наукова думка, 1982-2012. – Т.1-6.

СУМ – Словник української мови. – К.: Наукова думка, 1970-1980. – Т.1-11.

SJPD – Słownik języka polskiego, pod red. W. Doroszewskiego. – Warszawa, 1958-1969. –Т. I-XI.

Anna Shvets

Manifestations of Lexical Interference in Polish Speech of Kamianske Inhabitants

Summary. The article dedicated to illustration of phenomenon of Polish language interference with environment languages (Ukrainian and Russian) on a lexical level.

A number of differences and examples of use non-normative constructions in speech of Kamianske inhabitants is presented. Reasons of their appearance are analyzed as well.

Key words: Polish speech, polish-generic norm, interference, transfer, tracing, lexical norm.

Одержано 09.06.2016 р.